

TARGUMIM OCH VERSIONERNA

En forskningshistorisk överblick och några jämförande exempel

Roger Syrén

Åbo Akademi

I Forskningshistorisk översikt

A Septuaginta

I denna uppsats tar jag upp arbeten som ger synpunkter på och bedömningar av förhållandet mellan Targumim och Versionerna (i huvudsak berör sig jag LXX, Pesh och V). Jag hänvisar både till äldre och yngre arbeten, men tyngdpunkten försöker jag lägga på de senare. Efter detta går jag över till att med några exempel ytterligare belysa förhållandet Targumim – Versionerna.

Idén att targumitiska återgivningar av olika skriftställen kunde vara av värde för ett komparativt studium av de antika Versionerna är inte ny. Redan 1851 utkom Z. Frankels studie *Ueber den Einfluss der palästinschen Exegese auf die alexandrinische Hermeneutik*, i vilken han observerade flera "paralleller" mellan LXX och O. Likheter dem emellan såg han bestå t.ex. i vad han kallade "fria" översättningar, utbyte av passiva verbformer mot aktiva och vice versa, undvikande av antropomorfismer osv. Han hade också hänvisat till det "midrashiska" elementet i LXX och spårat dess rötter till O.¹ Flera forskare kom med synpunkter på detta förhållande. Vi kan här nämna A. Berliner² och A. Geiger³ — Geiger använder sig förutom av O också av de palestinska Targumim som jämförelsematerial.

Bland 1900-tals forskare är det särskilt två namn som här bör nämnas, nämligen P. Churgin (artikeln "The Targums and the

Septuagint", *AJSLL* 50, 1933–34) och L. Prijs (arbetet *Jüdische Tradition in der Septuaginta*, 1948). Gemensamt för dessa två är de är mycket optimistiska vad beträffar möjligheten av att påvisa ett specifikt targumitiskt inflytande på LXX. Karaktäristiska drag för båda översättningsenheterna skulle då enligt dem vara dubbla översättningar, en likadan användning av vokabulären — inte minst när det gäller att skilja mellan olika funktioner av samma hebreiska ord — vidare figurativa översättningar av antropomorfistiska uttryck, exegetiska överensstämmelser osv.⁴ Intressant är att notera att Churgins bedömning av PsJ som särskilt närstående LXX⁵ tagit upp så sent som 1966 av R. le Déaut i *Introduction à la littérature targumique*⁶. Han anammar helt okritiskt Churgins bedömning utan att beakta den senast kända palestinska targum, N (publicerad 1968–1979, men tydligen nog tillgänglig för le Déaut redan dessförinnan, eftersom han behandlar den i sin inledning, och han står själv för den franska översättningen i A. Diez Machos edition av N). N är i flera fall likalydande med PsJ till de ställen som Churgin citerar och kullkastar således hans påstående om ett särskilt förhållande mellan just PsJ och LXX.

Man kan överhuvudtaget fråga sig hur dessa nämnda forskare — och det finns flera andra längre och kortare arbeten skrivna i samma anda — i verkligheten tänkt sig förhållandet mellan Targumim (i praktiken mestadels O) och LXX, isynnerhet som de tycks mena att inflytandet gått direkt eller

indirekt från Targumim till LXX. Några forskare uppmärksammar faktiskt det här implicita problemet, och Churgin är den som ger klarast besked. Han hävdar att LXX genomgått en revision på basen av O, och därav kan likheterna dem emellan förklaras.⁷ I jämförelse med honom var då A. Berliner mycket försiktig: enligt dennes mening är överensstämmelserna inte att förstå som tecken på ett direkt beroendeförhållande, utan de kan förklaras utifrån den andliga miljö i vilken översättningarna uppkom.⁸ En senare forskare, L.H. Brockington, har formulerat denna tanke så, att LXX och Targumim hade ett liknande syfte och en likadan bakgrund, men de var avsedda för olika mottagare. Likheterna måste alltså förklaras på basen av den gemensamma traditionella exegesen. Det måste vara så enligt Brockington, eftersom det är svårt att i våra existerande texter påvisa något klart fall av direkt beroende.⁹

P. Kahles tes om LXX som väsentligen en "grekisk targum"¹⁰ framstår mot bakgrunden av denna tidigare forskning endast som dess logiska kulmination. Men det är intressant att observera att tyngdpunkten i hans forskning förskjuts från O till det nya material som han själv var med om att göra tillgängligt för en vidare krets, nämligen materialet från Kairo-genizan¹¹, bland vilket fanns flera palestinska targumfragment. I dessa såg Kahle lösningen till en mångfald problem och gåtor: de erbjöd nyckeln till vår kunskap om Jesu samtids talspråk, liksom indirekt till problemen med Versionernas uppkomst och deras texthistoria. Mycket i Kahles metod och resultatredovisning härvidlag tycks ha styrts av hänförelsen inför detta material, och nyare utforskning av LXX har fjärrmat sig från hans tes.

B. Peshitta

När det gäller förhållandet mellan Targumim och Pesh, råder det sedan länge en rätt allmän överensstämmelse om att det råder ett nära samband mellan dem, eller åtminstone om att forskningen måste ta ställning till de de facto existerande likheterna. Någon konsensus kan man däremot inte tala om beträffande den mer exakta naturen av detta samband. En rätt allmän uppfattning går ut på

att Pesh på något stadium har influerats av judiska källor, men härav följer ju inte att dessa källor måste identifieras med Targumim. I alla fall vågade sig J.M. Schönefelder i ett arbete från 1869 på en exakt identifiering: O är den judiska källan ifråga.¹² Senare forskning har istället mycket starkt betonat att källan måste vara den palestinska Targum — de som klarast utformade denna teori var A. Baumstark och, igen, P. Kahle¹³. Kahles åsikt också här är allmänt känd: den palestinska Targum (av vilken alltså Kairo-genizafragmenten representerar den mest autentiska formen) konstituerade själva ursprunget till Pesh, och Pesh är därför att betrakta som en judisk targum vid sidan av andra. Bland Kahles efterföljare kan nämnas C. Peters¹⁴, som dock ger uttryck för en något moderatere bedömning. Han delar inte synen på ett direkt beroendeförhållande mellan Pesh och den palestinska Targum, utan representerar en sorts Berliner-linje om vi jämför med synen på LXX. Peters talar nämligen mera allmänt om ett släktskapsförhållande mellan de två. Inte heller Baumstarks syn sammanfaller helt med Kahles i detta avseende: Baumstark finner nämligen att det finns långa avsnitt som inte uppvisar någon släktskap alls. Han föreslår istället att släktskapen gäller Pesh och någon ännu äldre form av palestinsk Targum än den som Kairo-genizafragmenten representerar¹⁵.

En omfattande studie gjordes av A. Vööbus 1958: *Peshitta und Targumim des Pentateuchs*. Han ansluter sig uttalat till Kahles tes, och drar slutsatsen att Pesh en gång burit ett gammalpalestinskt *Textmuster*, och att ju äldre ett textvittne till Pesh är, desto större är likheten med Targumim¹⁶. Denna slutsats drog han på basen av sitt studium av Pesh:s tidiga texthistoria. Men hans arbete lider av en allvarlig metodisk svaghet som består i att han ganska okritiskt använde de olika textmanuskripten till Pesh utan att tillräckligt grundligt relatera de yngre manuskripten till den ursprungliga textformen. Därför är det inte svårt att avvisa hans argument när man kommer till en annan syn på den ursprungliga Pesh-textens karaktär (se vidare nedan). Hans resultat står eller faller med bedömningen av de yngre manuskriptens värde som vittnen till Pesh:s tidiga textform.

Kahle och hans efterföljare gjorde en

SUMMARY:
THE VERSIONS AND THE TARGUMS

The idea that targumic renderings of Scriptural passages could be of use for a comparative study of the ancient Versions is not new. Many scholars observed similarities and agreements between the Targums and the Versions and drew their own conclusions from this. The character of the similarities could be defined e.g. as double translations, a corresponding use of the vocabulary, figurative translations of anthropomorphic expressions, exegetical agreements etc. Opinions differed, however, on the exact nature of the relationship. E.g. for the LXX, P. Churgin assumed that this Version once underwent a revision on the basis of 'the Targum' (viz. Targum Onkelos), whereas others were not so categorical. P. Kahle's view of the LXX as

essentially a 'Greek targum' (i.e. originally formed like a targum, and later standardized) is well known, and it was only the logical culmination of the earlier approach. Also his thesis concerning the origin of *Peshitta* was conceived largely on the basis of his appreciation of the Palestinian Targum (notably the fragments from the Cairo geniza). This targum, in his view, constituted the very origin of Pesh — which is then to be regarded as another (Jewish) targum. Kahle found support in this respect from A. Vööbus and others.

As to the *Vulgate*, it is clear from among the scholarly works on this Version (Stummer a.o.) that Jewish traditions were utilized in it, and there are a number of parallels and agreements between the Targums and the *Vulgate*.

As against these opinions, there is, however, the opposite tendency which very much

skarp distinktion mellan O och den palestinska Targum i relation till Pesh. Detta ligger ju i linje med vad vi tidigare sade om Kahles värdering av O. Det är enligt denna syn endast den palestinska Targum som är relevant om man vill klargöra Pesh:s beroende av Targumim. Som en reaktion häremot framhåller Wernberg-Møller att O och palestinsk Targum inte är sinsemellan helt skilda enheter. Han kan påvisa många likheter dels mellan O och palestinska Targum å ena sidan och Pesh å den andra, dels mellan O ensam och Pesh. Wernberg-Møller förklarar förhållandet så, att Pesh, av östligt ursprung (inte palestinskt), är beroende av O, som i sin tur är beroende av palestinsk Targum, har utnyttjat den eller källor bakom våra palestinska Targumim.¹⁷ Le Déaut å andra sidan — en av den nya targumforskningens förgrundsgestalter — pekar på många fall av överensstämmelser mellan palestinska Targum och Pesh *gentemot* O, och förklarar sig inte vara övertygad av Wernberg-Møllers argumentering.¹⁸ Problemet är sålunda ingalunda löst, och det kompliceras ytterligare av den motsatta tendensen eller åsiktsriktningen inom Pesh forskningen — nämligen den, att Pesh:s ursprungliga text förmodligen stått nära den kortare textversion (dvs. närmare hebreis-

kan) som de äldsta Pesh-manuskripten är vittnen till, och då främst det s.k. MS 5b1 (British Museum Add. 14.425). Det mest övertygande bidraget som representerar denna åsiktsriktning (som ju går tillbaka på J. Pinkerton¹⁹) är M.J. Ksters *The Peshitta of Exodus* (1977). Koster ser MS 5b1 som den viktigaste vägvisaren till Pesh:s ursprungliga textform till Ex²⁰. Alldeles tydligt är att ett eventuellt targumitiskt inflytande på Pesh i detta arbete inte betraktas som avgörande för förståelsen av Pesh-Ex:s bakgrund och uppkomst. Koster avfärdar de flesta av Vööbus' textexempel och hänvisningar som inte övertygande och hela hans teori som obevisad. Ksters egen slutsats igen är, att så vitt Pesh-Ex angår, är den targumitiska karaktären på sin höjd ett sekundärt fenomen.²¹ Han ansluter sig till B. Albrektsons tes att de senare Pesh manuskripten med deras friare översättningar (alltså mer "targumitiska") reflekterar en inom-syrisk utveckling²², medan de kortare tidiga textvittnena representerar den äldre och ursprungligare textformen. Härmed är problemet ännu inte ur världen, för som S.P. Brock påpekar i sin recension av Ksters arbete²³, så finns det klarare och bättre belegg för targumitiska element i Pesh än de som Vööbus anförde. Sådana element

plays down the possibility of any targumic influence on the Versions and which seems to have gained the upper hand at present. This applies to the 'Vorlage'-theory concerning the origin of the LXX, as against Kahle's Targum-theory, and it also characterizes M. Koster's study on Peshitta to Ex. Especially regarding Peshitta, the opinions are wide apart in this respect, and the problem in general cannot yet be considered to be solved. While on the one side, the emphasis on the specific value of the targumic evidence amounted to a veritable pan-targumism, the other side seems not to pay due attention to actually attested cases of agreements (this above all concerns Peshitta). Therefore it is essential that more thoroughgoing comparisons be carried out, so as to avoid too hasty conclusions.

Here, we make a survey of three verses in order to find out what the Versions might tell

us about the targumic renderings. We found that in *Gn. 49,10*, the targums combine two interpretations known from other sources (the LXX and a Qumran-fragment). On the other hand, in *Gn. 49,26* the Onkelos Targum (O) and the Palestinian Targums (PTs) seem to take different sides: of two elsewhere attested interpretations, O gives one, the PTs the other. In O, moreover, it is possible to detect an anti-Samaritan slant. Finally, *Gn. 49,3* contains a unique agreement between O and Peshitta.

A statistical survey of similarities and agreements in *Gn. 49* and *Dt. 33* between individual Versions and Targums showed a tendency towards a special correlation between the Targums (especially Pseudo-Jonathan) and the Peshitta Version (although not necessarily in the same verse).

finns till yttermera visso redan i den korta textformen (alltså i de tidiga manuskripten), och de måste då i enlighet med synen på de enskilda manuskriptens förhållande till Pesh:s ursprungstext, tillhöra en form närliggande denna. Brock framkastar hypotesen att "genuine targumic phraseology" kunde ha tillhört Pesh-textens äldsta stratum, men att sådan fraseologi tidigt började utrenas. På detta sätt vill Brock förklara det faktum att de targumitiska elementen inte är jämnt fördelade i alla manuskript. Han anser också att närvaron av judiska traditioner i Pesh förklaras naturligtast med Pesh:s bakgrund i de palestinska Targumim.

C. *Vulgata*

När vi sedan går över till *V* och dess eventuella släktskap med Targumim, så kunde man ju antaga att Hieronymus' strävanden med sin översättning gick i rakt motsatt riktning från en targumitisk metod — hans sikte var ju inställt på att nå *Hebraica veritas*. Ett uttryck för hans syn på denna hebreiska sanning är hans värdering av de yngre grekiska översättningarna (Aquila, Symmachus, Theodotion) som bättre, nämligen närmare hebreis-

kan, än LXX som han ofta i sina kommentarer anklagade för att avvika från originalet — ibland finner han passager i den som helt saknar textfundament i den hebreiska texten²⁴. Men i praktiken tycks han inte ha gått så konsekvent tillväga. I verkligheten faller han inte så sällan tillbaka på judiska traditioner som vi känner t.ex. från midrashim, Targumim eller andra källor. Fr. Stummer ger i sin *Einführung in die lateinische Bibel* (1928) flera exempel på anknytningspunkter mellan olika Targumim och den latinska översättningen. Bland Targumim hänvisar han till O, PsJ, FT och T.Jon.²⁵ S. Klein fann för sin del targumitiska element särskilt i den latinska tolkningen av bibliska ortnamn.⁴²

För de *gammallatinska* översättningarna skisserade den tidigare nämnde C. Peters upp en utveckling som innebar att de skulle gå tillbaka på grekiska förlagor, vilka i sin tur var att betrakta som grekiska targumer-*à la* Kahle — och som alltså förklarade likheterna med våra Targumim²⁷. J. Cantera har istället antagit existensen av en judisk gammallatinsk översättning, existerande i muntlig form bland judarna i diasporan, Nordafrika och Europa. Denna skulle ha haft en targumitisk karaktär och utgjort källan till den kristna *Vetus Latina*.²⁸

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att endast få av de arbeten vi nämnt klargör den metodiska utgångspunkten eller redogör för vad en "likhet" eller "släktskap" egentligen är. Dvs de tar sällan ställning till frågan på vilken grund Targumim kan betraktas och behandlas som bakgrundskällor och -vittnen till en viss Version. Undantag finns, t.ex. Brock ägnar detta problem uppmärksamhet, men oftare tas det bara för givet att Targumim kan ge information om den ifrågavarande Versionens text. I vissa fall ledet betoningen av de targumitiska vittnenas specifika värde över till en pantargumism: Targumim kan förklara allt. Å andra sidan finns den motsatta tendensen representerad: Targumim kan inte alls, eller mycket litet, beaktas som bakgrundsmaterial. Särskilt ifråga om Pesh står ytterligheterna långt ifrån varandra.

Ur metodisk synpunkt vore det rimligare att vända på frågeställningen och formulera den så: vilken information ger oss Versionerna om Targumim; kan deras tolkningar belysa targum-tolkningarna? När allt kommer omkring vet vi ju rent faktiskt mera om Versionernas uppkomst och vidare historia än vad vi säkert vet om våra nu föreliggande targumers tidiga historia och deras förhållande till en "ursprunglig" Targum (alt. "ursprungliga" Targumim). I allmänhet har vi också säkrare underlag för att datera en Version än för att datera en targum, så också den historiska aspekten talar för denna omvändning av frågeställningen. Även om den inte i alla fall kan leda fram till en klar och entydig uppskattning av det targumitiska materialet — också en Version som LXX tillämpar ju inom sig olika översättningsmetoder och uppvisar olika tendenser — så torde ändå detta tillvägagångssätt som metodisk utgångspunkt betraktat vara bättre underbyggt än det omvända.

II. Några jämförande exempel

A. Gen 49,10

Jag skall med några exempel belysa detta. Jag tar mina exempel från de texter jag arbetat mest med, nämligen de s.k. välsignelserna i Gn 49 och Dt. 33. Mitt första exempel är det

bekanta *Shiloh*-stället i Gn. 49,10 — ett *crux interpretum* också för moderna exegeter, som ofta tillgriper någon form av text-emendation för att förklara ordet, eller tar det som ett (person)namn²⁹.

MT: *cd ki ihh šilh*

LXX: *ἔως ἄν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῶ*

Pesh: *cdm' d' t' mn ddilh hi*

Vetus Latina (L): —cui reposita sunt

V: donec veniat qui mittendus est

4Qpatr: *cd bwh mših' hzdq zmh' dwd*

ki lw wlzr^{cw} ntnh' brit mlkwt

O: *cd diiti mših' ddilih hi' mlkwt'*

PsJ: *cd zmn di iiti mlk' mših' z'cir bnwi wbdilih...*

FT,N: *cd zmn diiti mlk' mših' ddidih hi' mlkwt'*

LXX:s tolkning, liksom den andra raden i den s.k. Patriark-välsignelsen i Qumran, kan förklaras utifrån en läsning *šalloh* istället för *šiloh*, alltså "som tillhör honom", eller "som är hans". Knappast är detta berättigat utifrån den hebreiska grundtexten: *šalloh* som en fullständig relativsats är väl ett ungt fenomen i hebreiskan; i bibelhebreiskan skulle krävas ett *ašer loh*.³⁰ Men naturligtvis kan man här fatta LXX och Qumrantexten som belägg för att *šalloh* redan tidigt kunde tolkas som en relativsats (att det alltså vid det laget kunde användas självständigt³¹). Vetus Latina (L-texten enligt Freiburg utgåvan av Gn, 1949) ger också en sådan tolkning av texten. Qumrantexten tolkar den dessutom messianskt: "till dess att den rättfärdige Messias kommer, telningen från David" — jfr härmed V. Pesh förefaller att komprimera båda dessa tolkningar i en kryptisk formulering: "till dess att han kommer, vilkens *det* är". Targumerna baserar sig alldeles klart på samma två tolkningar, men kombinerar dem och arrangerar dem till en enhet, så att vi får: "till dess att konungen Messias/Messias kommer, vilkens riket är". Targumerna delar således tolkningen av *šilh* som personnamn, dvs Messias, med Qumrantexten, samtidigt som deras *ddilih/ddidih* (O,FT,N) skulle motsvara LXX:s form och läsningen *šalloh*. Dessutom tillägger de just det ord som tycks saknas i Pesh, nämligen *mlkwt'*, "riket". Detta ord finns faktiskt intaget i ett ungt Pesh-manuskript (800-t) och det kan därför inte tas som vittne till den ursprungliga Pesh-

texten såsom Vööbus gör³². PsJ kommer dessutom med ytterligare en tolkning³³.

Vad Versionerna tillsammans med Qumrantexten här avslöjar om de targumitiska tolkningarna är att de visar på de förefintliga tolkningar som s.a.s. bildade det material som targumisterna kunde utgå ifrån. Targumisternas speciella bidrag är då själva kombinationen av tolkningarna till en. Den spanske targumforskaren M.P. Fernández betraktar N och 4Qpatr som representerande samma interpretativa stadium.³⁴ Häremot kan invändas att N inte på något avgörande sätt skiljer sig ifrån övriga Targumin här, så man borde ju i alla händelser tala om ett gemensamt interpretativt stadium för targumerna och 4Qpatr. Dessutom är den tidigare nämnda tendensen till förenhetligande klart tydligare i targumerna: av två betydelseskikt formas en tolkning. Det *loh* som finns i Qumrantexten tycks snarast vara övertaget från den hebreiska texten senare i samma vers. 4Qpatr kan därför inte sägas representera samma tolkningsstadium som Targumin här. Dylika kombineringsformer av två eller flera möjliga tolkningar förekommer också annorstädes i targumerna, och de bidrar på sitt sätt till den speciella elasticitet i förhållande till den hebreiska texten som är utmärkande för targumtolkningarna. — Den messianska tolkningen av Gn. 49,10 har ju annars överlevt intill modern tid, t.ex. Luther känner och utnyttjar den.

B. Gen 49,26 och Deut 33,16

Det andra exemplet är det hebr. *nzir* som förekommer som epitet på Josef i Gn. 49,26, Dt. 33,16:

Gn. 49,26

MT: *nzir 'hiw*

LXX: ἡγήσατο ἀδελφῶν

Pesh: *kli' d'hwih*

Vetus Latina (I): praefuit fratrum

V: nazarei inter fratres suos

O: *gbr' priš' d'hwih*

PsJ,

FT,N: 1) *kli' drbw*

2) *gbr' (hsidh) (dhwwh) rb (mlk)*

*wšlit' br'c' dmizrim*³⁵

Dt. 33,16

MT: =Gn. 49,26

LXX: δοξασθεις ἐν ἀδελφῶς

V, Pesh, Targum: =Gn. 49,26

O och de palestinska Targumim representerar här delvis olika interpretationslinjer vad beträffar tolkningen av hebr. *nāzīr*. O översätter det som "avskild från" (eller "utmärkt bland"), dvs ordet återges som ett aram. passivt part. De palestinska Targumim å andra sidan återger det med substantiv: först "krona", "diadem", sedan "ledare", "härskare", t.o.m. "kung (av Egypten)". En liknande differentiering kan iakttagas Versionerna emellan: medan V och Pesh konsekvent ger samma översättning i både Gn. 49,26 och Dt. 33,16, så växlar LXX om och ger två tolkningar: först: "han var ledare för bröderna", och sedan: "ärad bland bröderna". Aquila och Symmachus har en liknande växling sinsemellan för Dt. 33,16: den förre ger "avskild", den senare "sina bröders vakt". Denna differentiering i Targumim och Versionerna beror naturligtvis på tolkningen av det hebr. *nazir*; antingen som "nazir", dvs helgad och avskild från de övriga, eller mer specificerat från ett hebr. *nezar*, "krona", "diadem" — härav följer då tolkningen "ledare", "prins", "kung" etc. I judisk tradition ger den grekiska versionen av Jesus Syrak 49,15 vittnesbörd om samma tolkning av Josefs roll som i de palestinska Targumim här:

Ingen man är född lik Josef, *ledare* (ἡγούμενος) för sina bröder, ett *stöd* för sitt folk.

Som H.G. Kippenberg påpekar, återfinns motsvarande text i den hebr. versionen först i 50,1, och där hänсыftar orden (troligen sekundärt) på översteprästen Simon. Kippenberg menar också att den arameiska motsvarigheten till det grek. *στήριγμα*, "stöd" här (hebr. versionen: *ip'rt*) vore just *ke'ilah*.³⁶ För Targum Gn. 49,26, Dt. 33,16 är Jesus Syrak 49,15 viktigt, då det vittnar för att targumerna är rotade i en gammal tradition om Josef.

Också Midr.Ber.R. avslöjar kännedom om de två tolkningstraditionerna. Den ena tolkningen ges av R. Levi i Ber.R. 98,20:

Josef var en verklig nazir, ty under de 22 år då han inte såg sina bröder, smakade han inte något vin.

R. Isak från Magdala anför strax därefter den andra:

Du, Josef, är dina bröders krona.

Denna andra tolkning ges dessutom i aram. form, med samma ord, *kelilah*, som de palestinska Targumim använder.

Också i samaritanska texter är två liknande tolkningar belagda. Den samaritanska Pentateuken ger nämligen Gn. 49,26 och Dt. 33,16 i överensstämmelse med den hebr. texten: *nzir*, medan den sam. Targum ger Gn. 49,26 i formen:

Dessa välsignelser må komma över Josefs huvud och på hans bröders bekrönta hjässa (*lerwm kelil aḥaw*)

Denna text är alltså något avvikande i förhållande till de palestinska Targumim (och Pesh), men inte helt orelaterbar till dem. Den tillskriver Josefs bröder "kronan", istället för Josef själv. I andra sam. texter förekommer uttrycket "Josefs krona" som sådant, men då i en mer inskränkt betydelse, nämligen som beteckning för (det ödelagda) konungadömet, och isynnerhet (det ödelagda) templet på berget Garizim. Så t.ex. i Memar Marqa I, § 2 (en text som av Kippenberg dateras till sent 300- eller tidigt 400-tal³⁷)

Josefs krona är ödelagd, ingen finns som ärver den.

Ett annat ställe, MM VI, § 2, talar om den "bortrövade" kronan, som alltså står för den regerande makten eller ledaren. Den ovan citerade texten ur sam. Targum till Gn. 49,26 tolkas av Kippenberg som uttryckande hoppet om en kommande återupprättelse för den sam. menigheten.³⁸ "Josefs krona" skulle återbördas till dess rättmätige ägare och arvtagare, Josefs efterkommande, såsom den sam. menigheten ju betraktade sig. Kippenberg ser ödeläggelsen av det samaritanska templet på Garizim (år 128 f.Kr.) som *terminus post quem* för dylika förväntningar. Och mot denna bakgrund kan det vara skäl att

granska targumtexterna närmare. Man kunde i O-texten här se ett uttryck för en polemik: *perišā'* använt för att betona Josefs (dvs. hans ättlingars) avskildhet från det judiska folket. Denna tanke stöds åtminstone av att O i de fall där hebr. *nezær*, ("krona") förekommer, använder samma ord som de palestinska Targumim här, nämligen *kelila'*. Detta gäller Ex. 29,6 och Lev. 8,9; 21,12 (såväl PsJ som N översätter där som O). I Num. 6 åter, som ger de speciella nazir-lagarna, använder O helt logiskt genomgående roten *nzr* (*ipriš* i v. 2 översätter hebr. *ipl'*). Det verkar alltså som om O medvetet velat undvika både *nzr* (*nazir*) och *kelila'* just i Gn. 49,26 och Dt. 33,16. Detta undvikande kan vi förstå mot bakgrunden av användningen av *nezær* i de tre nämnda ställen utanför Num. 6: *nezær* - *kelila'* fungerar där som tecken på prästerlig värdighet, jfr sammanställningen *nezær haqqodæš* respektive *nezær šamen* i MT. O tycks här reflektera en motvilja mot att länka Josef till prästerlig värdighet och kan alltså förstås som en reaktion mot samaritanernas uppfattning om sig själva som arvtagare till det sanna prästadömet. De palestinska Targumim skulle då inte innehålla någon sådan polemisk udd — tvärtom andas deras tolkning av versen och avsnittet som helhet en synnerligen positiv uppskattning av Josef. Troligen har de här bevarat en äldre, traditionell tolkning (jfr R. Isak i Ber.R.). Tydligt har de inte ansett det nödvändigt att polemisera mot den sam. uppfattningen av sig själva. Här kommer också en annan synpunkt in: de palestinska Targumim fick ju aldrig den officiella ställning som O fick. O var som den officiella targumen utsatt för större kontroll i läromässigt och teologiskt avseende.

C. Gen 49,3

Mitt sista exempel är Gn. 49,3; detta valt för att något belysa det ovan berörda förhållandet mellan Targumim — i detta fall närmast O — och Pesh:

MT: *r'šit 'wni*

LXX: *ἀρχὴ τέκνων μου*

Pesh: *riš twqpi*

V: *principium doloris mei* (jfr Aquila:

ἡεφάλαιον λύπης μου)

O: *riš twqpi*

PsJ: *širwi qriwt hirhwri*

FT,N: *š(i)rwi z^cri*

Igen finns två tolkningstraditioner representerade i Versionerna likaväl som i Targumim: å ena sidan O och Pesh som översätter det hebr. *'ōnī* som "min styrka", och å den andra FT och N, tillsammans med V och Aquila (och också Symmachus), vilka översätter "min smärta" eller "min sorg". LXX, liksom tydligt också PsJ, tar fasta på att Ruben, som versen handlar om, var Jakobs förstfödde son (något som targumerna i versen utförligt relaterar och kommenterar). Samma hebr. uttryck som här, *re'šūt 'ōnī*, finns också i Dt. 21,17. Där översätter LXX, O och N som här, medan V har: "*principium liberorum eius*", och Pesh: *riš h^eladeh*, "begynnelsen av hans avkomma". PsJ slutligen översätter där som O och Pesh i Gn. 49,3. V till Dt. 21,17 uppvisar ingen likhet med Targumim. Pesh översätter också Pss. 78,51; 105,36 — de enda övriga ställen där det hebr. uttrycket förekommer — på samma sätt som Dt. 21,17, dvs. den kommer där nära LXX och PsJ Gn. 49,3. Så överensstämelsen mellan O och Pesh vad detta uttryck beträffar är faktiskt unik för Gn. 49,3! Jag har närmare undersökt förhållandet mellan Pesh och Targumim i Gn. 49 och kommit fram till att Pesh i detta kapitel faktiskt uppvisar några fall av vad jag anser vara "beroende" av Targumim. Det förekommer åtminstone ett par fall i kapitlet där Pesh-texten (sådan vi har den i Leiden-editionen som grundar sig i huvudsak på MS 5b1 här) är obegriplig utan hänvisning till någon eller några av de palestinska Targumim. Andra verser verkar förutsätta O snarare än någon palestinsk targum. Och om en text kan förstås och förklaras enbart med hjälp av en annan text är det enligt min åsikt berättigat att tala om ett beroendeförhållande dem emellan. Vad Gn. 49 anbelangar har Pesh:s upphovsmakare tydligt haft tillgång till såväl O-tolkingar som andra targumtolkingar av palestinskt ursprung vilka vi känner från våra existerande palestinska targumtexter, men vilka inte medtagits i O — eller som varit okänd för O:s uphovsmän? — Jag vill naturligtvis inte på basen av detta tillåta mig några slutsatser för hela Pesh-

översättningen. Jämförelsen med O Gn. 49,3 skulle ju snarast tyda på att Pesh till Gn. 49 inte är representativ för hela översättningen.

III. Några statistiska noteringar

Till slut några statistiska noteringar, baserade på en jämförelse mellan Targumim och Versionerna i Gn. 49; Dt. 33. Jag har delat in "likheterna" dem emellan i olika grupper längs en skala med sjunkande grad av överensstämmelse. De ord jag jämfört är dels *hapax legomena* i den hebr. texten — vilka det finns anmärkningsvärt många av just i Gn. 49 — dels andra ord som av någon anledning kan anses vara intressanta i detta sammanhang (t.ex. ovanliga ord, ord av mindre säker innebörd etc.). Det rör sig alltså om ord för vilka en jämförelse kan vara meningsfull och intressant, eftersom man kan vänta sig att översättarna i sådana fall antingen baserat sig på traditionell exeges, utnyttjat andra översättningar, eller också gått helt egna vägar. Översättningar av vanliga ord om vilkas betydelse ingen tvekan kan ha rätt, kan ju inte på samma sätt avslöja intressanta relationer. Även om några långtgående slutsatser inte heller här kan dras av de siffror jag ger, kan dessa kanske ändå ge en viss vink om hur de nämnda förhållandena kan bedömas.

I. O	II. O	III. O
Pesh: 15 LXX: 5 Vulg: 5	LXX: 6 Pesh: 4	Pesh: 25 LXX: 16 Vulg: 14
<i>PsJ</i>	<i>PsJ</i>	<i>PsJ</i>
Pesh: 20 Vulg: 6	LXX: 4 Vulg: 3 Pesh: 3	Pesh: 28 Vulg: 14 LXX: 11
<i>FT</i>	<i>FT</i>	<i>FT</i>
Pesh: 17 Vulg: 7	LXX: 4 Vulg: 3 Pesh: 3	Pesh: 26 Vulg: 16 LXX: 10
<i>N</i>	<i>N</i>	<i>N</i>
Pesh: 18 Vulg: 8	LXX: 3 Vulg: 3 Pesh: 3	Pesh: 27 Vulg: 17 LXX: 10

Den första gruppen (I) gäller fall då Targumim översätter i *fullständig* överensstämmelse med Versionerna eller någon av Versionerna — och i förhållande till Pesh i *ordagrann* överensstämmelse. För denna grupp kan man alltså tala om identiskt likadana översättningar. Till den andra gruppen (II) har jag hänfört återgivningar som är *slående likadana* utan att vara identiska (dvs. de termer som användes är inte helt ekvivalenta och det funnes andra termer som vore närmare varandra). Den tredje gruppen (III) inkluderar alla fall av *någon grad* av likhet eller jämförbarhet — också fall då en liknande *tendens* kan spåras i en Targum och en Version.*

Det är ju naturligtvis vad man kan vänta sig, att siffrorna stiger ju mer kriterierna för graden av överensstämmelse vidgas. Men proportionerna de olika Versionerna emellan blir ändå i stort sett desamma, mellan I och II å ena sidan och III å den andra. Undantag är LXX — O. Den tydligaste tendensen som dessa små statistiska tabeller antyder är, att det är mellan Pesh och Targumim som de

* III inkluderar också siffrorna i I och II.

största likheterna i allmänhet förekommer (men detta gäller inte nödvändigtvis samma vers).

IV. Sammanfattning

Vad säger oss då Versionerna om Targumim? Jag vill peka på två punkter till sammanfattning. För *det första*: Versionerna visar att targumerna också är översättningar; de demonstrerar resultatet av ett ihärdigt bemödande med Skriftens text. Häri kunde targumisterna vägledas av resultat av tidigare bemödanden, likaväl som deras bemödanden kunde utnyttjas senare. För *det andra*: förutom detta intresse för själva bibeltextens återgivning, ådagalägger targumerna också ett mer specifikt hermeneutiskt intresse. Mottagarna bildade en relativt smal och homogen grupp, vars interna behov småningom kunde arbeta sig in i gruppens egna översättningar, alltså Targumim. Tydligare och mer iögonenfallande än andra Versioner reflekterar Targumim översättarnas position mellan text och församling. Men här är vi redan inne på de karaktäristiska tilläggen i targumerna som jag inte alls behandlat nu, men som ju hör med till Targumens själva "väsen".

NOTER

1. Jfr ss. 21ff. Jfr också hans "Zur Frage über das Verhältnis des alexandrinischen und palästinischen Judenthums...", *ZMDG* 4, 1850, ss. 102 ff.
2. Berliner, A.: *Targum Onkelos* II, s. 114. (Berlin 1884).
3. Geiger, A.: *Urschrift und Uebersetzungen der Bibel in ihrer Abhängigkeit von der innern Entwicklung des Judentums...* (Frankfurt a.M. 1928²).
4. Se Prijs' arbete s. 52 (1) och Churgins art. ss. 44ff., 53ff., 57ff.
5. Churgin, P.: art.cit. ss. 62ff.
6. Rom 1966, s. 93.
7. Churgin, P.: art.cit. s. 55.
8. Berliner, A.: op.cit. s. 114.
9. Brockington, L.H.: "Septuagint and Targum", *ZAW* 66, 1954, ss. 84ff.
10. Jfr *The Cairo Geniza* (Oxford 1959²) ss. 211ff.
11. Publicerat i *Masoretens des Westens, II: Das Palästinische Pentateuchtargum...* Stuttgart 1930.
12. *Onkelos und Peschitto*; se närmare: Rosenthal, Fr.:

Die aramaistische Forschung seit Th. Nöldeke's Veröffentlichungen, Leiden 1939, s. 200.

13. Jfr Wernberg-Møller, Pr.: "Prolegomena to a Re-examination of the Palestinian Targum Fragments of the Book of Genesis published by P. Kahle...". *JSS* 7, 1962, s. 253: "the Baumstark/Kahle theory". Jfr *Masoretens des Westens*, II. s. 4.
14. Peters, C.: "Peschitta und Targumim des Pentateuchs", *Le Muséon* 48, 1935, ss. 1-54.
15. Jfr Baumstark, A.: "Pešitta und Palästinisches Targum", *BZ* 19, 1931, ss. 257ff.
16. Jfr t.ex. ss. 36, 68, 103.
17. Jfr art.cit. ss. 262ff. och "Some Observations on the Relationship of the Peshitta Version of the Book of Genesis to the Palestinian Targum Fragments...", *ST* 15, 1961, ss. 133, 164, 178f.; se också hans definition av "Onkelos" s. 180.
18. Jfr op.cit. ss. 60ff.
19. Se Pinkerton, J.: "The Origin and Early History of the Syriac Pentateuch", *JTS* 15, 1914, ss. 14-41.

20. För en närmare beskrivning av MS 5b1, se Kosters arbete ss. 10f.
21. Jfr. s. 195.
22. Albrektson, B.: *Studies in the Text and Theology of the Book of Lamentations*, Lund 1963, ss. 24f.
23. *JTS* 29, 1978, ss. 550f.; för det följande se också Brock, S.P.: "Jewish Traditions in Syriac Sources", *JJS* 30, 1979, ss. 212f. och "Die Übersetzungen ins Syrische. Altes Testament", *TRE* VI, 1-2, ss. 182ff.
24. Förhållandet mellan V och de yngre grekiska översättningarna studerades av J. Ziegler: "Die jüngeren griechischen Übersetzungen als Vorlagen der Vulgata in den prophetischen Schriften" i: Ziegler, J.: *Sylogie*, ss. 139ff. (Göttingen 1971). Jfr också Newton, W.L.: "Influences on St. Jerome's Translation of the Old Testament", *CBQ* 5, 1943, ss. 18ff.
25. Jfr s. 105; Newton, W.L.: art.cit. s. 30, förmodar att det judiska inflytandet var större än Hieronymus' enstaka hänvisningar till sina judiska lärare ("Hebraeus qui me in Scripturis erudit" el.dyl.) skulle antyda.
26. "Targumische Elemente in der Deutung biblischer Ortsnamen bei Hieronymus", *MGWJ* 83, 1939, ss. 132ff.
27. "Targums und Praevulgata des Pentateuchs", *OC* 31, 1934, ss. 49ff., 53f.
28. "Puntos de Contacto de La Vetus Latina con El Targum Arameo y con La Pešitta", *Sefarad* 25, 1965, ss. 223ff. Stummer, op.cit. s. 73, tillbakavisade tanken på ett judiskt inflytande på Vetus Latina på basen av de nära överensstämmelserna mellan GT och NT däri: överensstämmelserna tyder på att båda testamenten uppkommit i kristna kretsar.
29. Se kommentarer *ad loc.* och Syrén, R.: "Targumisterna som bibeltolkare", *Nordisk Judaistik* 5, 1984, s. 38.
30. Dylika invändningar mot att förklara LXX:s tolkning restes av Prijs, L.: op.cit. ss. 68f.
31. Jfr Tov, E.: *The Text-Critical Use of the Septuagint in Biblical Research* (Jerusalem 1981), s. 126.
32. Op.cit. ss. 25ff.
33. Se härom Syrén, R.: loc.cit.
34. Fernández, M.P.: *Tradiciones Mesíánicas En El Targum Palestinense. Estudios Exegeticos* (Valencia-Jerusalén 1981), s. 128.
35. Parenteserna anger att ordet saknas i någon av de anförda targumerna.
36. Kippenberg, H.G.: *Garizim und Synagoge. Traditionsgeschichtliche Untersuchungen zur samaritanischen Religion der aramäischen Periode* (Berlin-New York 1971), s. 272 (95).
37. Ib. ss. 267ff.
38. Ib. ss. 266ff.

FÖRKORTNINGAR

AJSL: American Journal of Semitic Languages and Literature
 BZ: Biblische Zeitschrift
 CBQ: Catholic Biblical Quarterly
 FT: Fragmenttargum (Targum Jerushalmi II)
 JJS: Journal of Jewish Studies
 JSS: Journal of Semitic Studies
 JTS: Journal of Theological Studies
 LXX: Septuaginta
 MGWJ: Monatsschrift für die Geschichte und Wissenschaft des Judentums
 Midr.Ber.R.: Midrash Bereshit Rabba
 MM: Memar Marqa
 MT: Den massoretiska texten i Biblia Hebraica

N: Targum Neofiti I
 O: Targum Onkelos
 OC: Oriens Christianus
 Pesh: Peshitta
 PsJ: Targum Pseudo-Jonatan (Targum Jerushalmi I)
 4Qpatr: "Patriarkvälsignelsen" (se t.ex. *Die Texte aus Qumran*, ed. E. Lohse, München 1971, ss. 245 ff.)
 T.Jon.: Targum Jonatan till profeterna
 TRE: Theologische Realencyclopädie
 V(ulg): Vulgata
 ZAW: Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft
 ZDMG: Zeitschrift des Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft